

Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Aile Hukuku ve Çocuk Hakları

Gül Çakır^{a, b}

Özet

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunun ilk yıllarından itibaren ideolojisini toplumda yerleştirmek ve yaygınlaştırmak, güçlü, sağlıklı, medeni, eğitilmiş bir millet meydana getirmek için (*Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 1937) Türk ailesini ve bu aile de en çok kadın ile çocuğu önemli iki öge olarak görmüştür (*Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası*, 1927). Türk Milleti'nin kalkınmasında kadın ve çocuğun rolünü kavrayan yeni devlet, Osmanlı'dan kalan ve yeni rejimin ideallerine uymayan sembolleri ortadan kaldırarak Türk ailesinin gelişimi için yeni bir algı yaratma çabasına girişmiştir.

Yeni devlet, başta Türk Medeni Kanunu olmak üzere bir takım yasalar meydana getirerek, Türk ailesini oluşturan bireylerin hak ve ödevlerini düzenleyerek Aile Hukuku'na medeni bir biçim vermiştir. Aileye ilişkin hakların gelişimi ülkenin çağdaşlaşması için atılmış önemli bir adımdır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de Atatürk Dönemi'nde aile hukuku ve çocuk haklarındaki ilerlemeleri ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler

Aile
Kadın
Çocuk
Aile Hukuku

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 17.04.2018
Kabul Tarihi: 13.03.2020
Doi: 10.18026/cbayarsos.705011

Family Law And Children's Rights in Turkey During Atatürk Period

Abstract

Since the early years of its foundation, Republic of Turkey regarded "Turkish family" and especially "women and children" as two important elements that secure and spread its modern ideology in society, and building a strong, healthy, civilized and as well as an educated nation. With comprehending the role of women and children in the further development of the nation, the new state has attempted to create a new perception of the evolution of Turkish family by removing the symbols left by Ottomans, especially those do not conform to the ideals of the new regime.

The new state has modernized Family Law by regulating the rights and responsibilities of the individuals those constitute the Turkish family and enacting several laws such as the primer Turkish Civil Code. Development of family rights and the law is an important step towards the modernization of the country.

The aim of this study is to demonstrate the progress in family law and children's rights during Atatürk period in Turkey.

Keywords

Family
Women
Children
Family Law

About Article

Received: 17.04.2018
Accepted: 13.03.2020
Doi: 10.18026/cbayarsos.705011

^a İletişim Yazarı: gul.karacaer@deu.edu.tr

^b Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, ORCID ID: 0000-0003-0041-9293

Giriş

Türkiye, Anadolu'da 1919-1922 yılları arasında işgalci güçlere karşı verilen Türk Kurtuluş Savaşı'nın ardından bir hukuk devleti olarak doğmuştur. Osmanlı Devleti'nde yasal anlamda oldukça ilerleme sağlanmasına rağmen ülkede yaşanan siyasal ve askeri karışıklıklar istenilen hedefe ulaşma konusunda engel olmuşlardır (Tanör, 2016). Yeni devlet, kuruluş sürecinden itibaren Türk toplumunun ihtiyaçlarını karşılayacak, çağdaş bir hukuk sisteminin tesisi için çalışmıştır. Bu sayede birçok açıdan geri kalmış olan Türk ailesi ve bunu oluşturan bireyler, eşitliği sağlayan ilerici ve korumacı yasalarla yeni bir bünyeye sahip olma fırsatını yakaladılar. Türk Aile Hukuku, ortaya koyduğu prensipler ile modern bir şekle kavuşmuştur. Türk Medeni Kanunu ile Türk kadını hak ettiği konuma yaklaşmıştır. Evlenmede yaş sınırının getirilmesi, tek eşliliğin geçerli sayılması, evlenme akdinin resmi makamlarca yapılması, boşanmada kadının ve erkeğin eşit hak edinimleri, velayette, mirasta eşitliğin sağlanması sadece Türk kadınına değil aynı zamanda Türk toplumunu medeniyet açısından ileri noktalara taşımıştır.

Türkiye'de Cumhuriyet yönetimi gerek aile hayatında gerek toplum hayatında çocuğun önem kazanmasında çok çaba harcamıştır. Devlet, çocukların barınma, beslenme, eğitim, sağlık, gibi temel haklarının tedariki için bir takım yasal düzenlemeler yapmıştır. Kimsesiz çocukları himaye etmek üzere 1921 yılında Ankara'da Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur (Okay, 1999) (1921 yılında Ankara'da Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmadan önce, 1908 yılında Kırklareli'de ve daha sonra 1917 yılında İstanbul'da Himaye-i Etfal Cemiyeti varlık bulmuştur). Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile çocuklara yeni eğitim hakları tanınmıştır. Parasız, karma, ulusal eğitim bu yeni hakları oluşturmuştur (BCA, 1924). Kanunun dördüncü maddesine göre yüksek din uzmanı yetiştirmek için üniversitede İlahiyat Fakültesi'nin, imamet ile hatiplik gibi dinî hizmetlerin görülebilmesi için ayrı okulların açılması kararlaştırılmış, böylece çocuklar dini eğitim hakkını elde etmişlerdir. Söz konusu kanun ile eğitim birliği sağlamaya çalışılmış, eğitimde ikililik yaratan medrese ve mektep uygulamasına son verilerek, laik ve milli eğitimin yolu açılmıştır (Eroğlu, 1987). Türk Medeni Kanunu ile çocuğun aile içindeki yeri ve hakları yasal çerçevede belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'nde 25 Ekim 1917 yılında çıkarılan Hukûk-ı Âile Kararnamesi'ne kadar aile hukuku ile ilgili yazılı bir kanun yoktu. Türk Medeni Kanunu'ndan önce aile içinde kadın ve çocuk ile ilgili hükümler Hukûk-ı Âile Kararnamesi'nde yer alıyordu (Hukûk-ı Âile Kararnamesi, 1336). Bununla beraber yeni rejim döneminde 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve İş Kanunu'nun içerisinde yer alan bazı maddeler ile çocukların bedensel sömürüsü engellenmek istenmiştir.

Cumhuriyet Öncesi'nde Türklerde Çocuk Hakları ve Aile Hukuku

Türkler, devlet kurmaya başladıklarından beri Aile kurumuna değer vermişlerdir. Türkler, tarihleri boyunca yaşamış oldukları sosyal, ekonomik, dinsel ve siyasal gelişmeler sonucunda kendilerine has aile teşkilatı kurmuşlardır. Birbirinden farklı coğrafyalarda siyasal varlık gösteren Türk kavimleri yaşadıkları kültürel etkileşimlerle ortak bir mahsul yarattılar. Bu meydana getirilen mahsulden bir tanesi de "Türk ailesi" dir. Türk aile hayatına dair esasların oluşumunda dinsel temasların da rolü oldukça büyüktür. Türk ailesi, zaman içerisinde bir takım değişimler yaşadı. Bunun sonucunda aile kurumu ve ona olan bakış açısı da farklılaşmıştır. Böylelikle Türk ailesinin özelliklerini incelerken çeşitli zaman

dilimlerine göre ayırmak gerekliliği doğmuştur. İslamiyet ile beraber Türk ailesi birçok açıdan değişim yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan anayasallaşma süreci ile aile kavramı yeni bir yapıya kavuşmuştur. Nihayetinde Mustafa Kemal'in önderliğinde yeni Türkiye vücut bulduğu zaman toplum ve devlet hayatında gerçekleştirilen inkılaplarla Türk ailesi yeni bir şekil almıştır.

Eski Türk Devletleri'nde aile yapısı ile ilgili en önemli bilgilere Göktürk ve Hun İmparatorluğu hakkındaki Çin kaynaklarından ulaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Orhun-Yenisey Yazıtları, Oğuz Kağan ve Türeyiş Destanları, Dede Korkut Hikâyeleri de Türklerdeki aile yapısı hakkında önemli veriler içeren tarihsel ürünlerdir (Ögel, 2015). Orhan Türkdoğan'a göre; "Türklerde toplumun çekirdeği aileden oluşur. Bu da baba, oğul ve torunlardan ibarettir. Evlenip giden kızlar ile onların çocukları, aileden sayılmazdı. Görülüyor ki, Türk aile düzeni, adeta bir "aile sigortası" halinde kurulmuştur. Eski Türklerde, babadan sonra aileyi anne temsil ederdi. Bunun için annenin yeri, babanın diğer akrabalarından ileri olurdu. Babanın mirası anneye değerdı. Çocukların vasisi o idi. Türk Tarihi'de kadınların, hükümdarların naibi olabilmeleri veya devlet içinde büyük söz sahibi olmaları da bundan ileri geliyordu"(Türkdoğan, 1992). Türkdoğan'a göre, Eski Türklerde aile yapısında tek eşlilik yaygındı. Anne ve babadan oluşan çekirdek aile tipi geçerliydi. Eski Türklerin oluşturdukları ortak kültürde kadın ile aile kutsaldır, değerlidir. Yine bu kültürde evlilik birliği önemlidir ve evlilik toplumda yerleşmiş bir eylemdir. Kadın, hukuksal, siyasal, ekonomik açıdan erkekle eşittir. Çocuk da ayrı bir kıymete sahiptir. Soyun devamı için çocuk sahibi olmak önemlidir. Bir ailede çocuğun dünyaya gelmesinin sevinçle karşılanması ve doğumun ardından yapılan merasimler, çocuğun Türk ailesindeki önemini göstermektedir. Kız ve erkek çocuk arasında herhangi bir ayırım yapılmıyordu. Her ikisi de aile içinde eşit haklara sahipti. Çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanmasında ve sosyalleşmesinde başta baba ve anne olmak üzere aile bireyleri çeşitli roller üstlenmişlerdi. Çocuk sağlıklı bir ortamda büyütülmeye çalışılırdı. Günün koşullarına göre ilk eğitim aile içinde verilirdi. Çocuk yetiştirmede en önemli hususlardan biri de çocuğun iyi bir aile terbiyesi alması ve içinde yaşadığı kültür ile inanışlarla donatılmasıydı.

İslamiyet öncesi Türklerde, görücü usulü ve aracı kullanma yoluyla evlilikler de yapılyordu. Türk kadını evlendiği ailenin bir üyesi olarak değerlendiriliyor ve ona kıymet veriliyordu. "Türk aile hukukunun temelini teşkil eden bir gelenek de evlenmede "kalın" ve "başlık" veya başlık verilmesiydi. Kalın, kız ailesine verilen bir aile malıdır. Esasında kalın, başlıktan farklı idi. Kalın daha çok babası sağ iken oğullarının evlenebilmeleri için verdiği paydır. Başlık ise, evlenme sırasında kız ailesine verilen bir hediye görünüşündeydi. Kalın ise daha sosyal bir olaydır. Baba malından elbette ki kızlara da bir pay düşüyordu. Bu da kızın "çeyizi" idi. Genel olarak söylersek, kalın hem ekonomik bir değer, hem kadın açısından bir güvenlik, hem de ailenin bölünmezliği ile ilgili bir uygulama olmaktaydı"(Güler, 1992).

Türklerin, İslâm Dini'ni kabul etmesi ile beraber Türk ailesi yeni özellikler edindi. Ancak, İslâmiyet öncesindeki Türk ailesinin kendine özgü yapısı tamamen değişmedi. İslâm dininin manevi getirileri ile harmanlanan Türk ailesi yeni bir boyut kazanmıştır. Her ne kadar, aile erkek otoritesi ile idare ediliyor gibi görünse de çoğu zaman kadının ev içindeki otoritesi ve görevleri oldukça yüksekti. Çocuk, İslamiyet öncesindeki Türk aile yapısındaki gibi soyun devamı için önemli bir varlıktı. Evlilikte ise görücü usulü uygulama devam etmiştir. Erkek ve kadının nikâh akdiyle evlenme şekli toplum tarafından en çok kabul edilen bir uygulamaydı. Nikâh akdi, dinî nikâh şeklinde yapılmaktaydı. Devlet tarafından hazırlanan

resmi ve yazılı olan bir nikâh akdi mevcut değildi. İslâm'a göre bir kadında aranan özelliklerden bazıları onun namuslu, hürmetkâr olmasıdır. Bu anlayışa göre kadın, eşine ve çocuklarına hizmet etmeli ve aile hayatına sevgi- saygı çerçevesinde katkıda bulunmalıydı.

Dünya Tarihi'ne yaşadığı süre içerisinde yön veren en güçlü Müslüman Türk Devletleri'nden biri de Osmanlı İmparatorluğu idi. Osmanlı İmparatorluğu'nda birbirinden farklı din ve kültürlere sahip topluluklar yaşamaktaydı. Arap, Ermeni, Rum, Kürt, Türk gibi topluluklar hem inanışları hem de kültürleri ile kuşatılmış kendilerine has bir aile teşkilatı meydana getirmişlerdi. Egemen olan Türk ve İslam unsuru içerisinde Türk ailesinin, Osmanlı Toplumunda önemli bir değeri vardı.

Refik Turan'a göre; Osmanlı'nın Kuruluş Döneminde Türk ailesi, İslamiyet öncesindeki özelliklerini taşımakla beraber, kendine özgü özelliklere de sahip olmuştu. Ailenin en birincil görevi, dünyaya çocuk getirmek ve büyütme idi. Kadının toplumdaki yeri büyüktü. Kadınlar, daha çok ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgili görünse de dışarıda, sosyal hayatta da önemli vazifeleri yapıyorlardı. Turan'a göre kadın her ne kadar erkeğin emrindeyse de evinin mutlak hakimiydi. Özellikle Osmanlı'nın kuruluş döneminde Osmanlı kadınları, çok farklı alanlarda da kendini göstermişti. Onlar, savaş alanlarında erkekle beraber önemli vazifelere atılmışlardı. Bunun en güzel örneği, "Bâciyân-ı Rum" teşkilatıdır. Osmanlı'da kadının namusu ve güvenliği de önemliydi. Kadın, güvenlik ve namus açısından koruma altında tutuluyordu (Turan, 1992).

Ahmet Tabakoğlu'na göre: "Evrensel bir vakıa olarak aile, Osmanlı toplumunda bazı farklılıklara sahiptir. Bu farklılıklar büyük ölçüde İslamiyet tarafından belirlenmiştir. Kur'ân ve hadislerde aile hayatına ve kadına verilen yer İslâm'ın aileyi toplum hayatının temeli olarak kabul ettiğine işaret eder. Yine İslâm miras sistemi, özellikle kız çocukları için sağladığı güvenceler açısından aile hayatını teşvik etmektedir. İslâm, kadını ve aileyi korunması gereken unsurlar olarak görür. İslâm'ın getirdiği bir başka eğilim de evlilik yaşının bulûğ çağına kadar indirilmesi, bir başka deyişle erken evliliklerdir. Bu eğilimin bir sonucu hızlı nüfus artışıdır" (Tabakoğlu, 1992). Tabakoğlu'na göre; Osmanlı Devleti'nde evlenmede çok eşlilik çeşidi vardı. İslâm bir erkeğin dörde kadar eş almalarına adil olmak şartı ile izin veriyordu. Buna rağmen daha çok tek eş ile evlenme yaygındı. Osmanlı toplumunda anne, baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile tipi vardı. Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda yaşanan yenileşme süreci toplumun en küçük birimi olan aile kurumunu da etkiledi. Aile hayatı, kadın ve çocuklara olan bakış açısında değişimler yaşandı.

Osmanlı İmparatorluğu, XIX. Yüzyıldan itibaren anayasallaşma sürecine girdi. Bu süreç 1808 Sened-i İttifak ile başlamaktaydı. 1839'da Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanı ile anayasallaşma süreci devam etti. Sultan Abdülmecit Döneminde ilan edilen bu fermanla devlet, vatandaşlarının bir takım temel hak ve hürriyetlerini vermek ve korumakla yükümlü oluyordu. Bu fermanlar ile vergi sisteminde, can, mal, namus güvenliğinde, askere alma ilkelerinde eşitliğe dayalı bir kanun üstünlüğü getiriliyordu (Tanör, 2015). Söz konusu fermanlarla başlayan yenileşme hareketi siyasi ve hukuki bir hareket gibi görünüyordu. Aslında bu hareketin sonucunda toplumda bir takım sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeler görüldü. Toplumda yaşanan değişim ve gelişmeler, Osmanlı'daki aileye kurumuna da yansdı. Fermanlarda, kadın, çocuk veya aile hakları ile ilgili ibareler yoktu. Fermanların diğer haklar bakımından getirileri ile toplum hayatında sağlanan değişimler aile kurumuna yeni bir yön verdi. Yapısal bir değişiklik olmamasına rağmen aile içindeki bireylerin yeni özellikler kazanmasına neden oldu. Örneğin kadınlar, yenileşme sürecinin etkisi ile

aile içinde ve toplumda daha görünür olmuşlardır. Kadının aile içinde işlevinin çocuk bakımı ve ev işleri ile sınırlı olmadığı anlaşılmaya başlanmıştır. Kadının, eğitilmiş ve sosyal bir varlık olarak yeni özelliklerle anlamlandırılmaya başlanması yenileşme sürecinin bir neticesidir (Doğan, 1992). Bu dönemde en çok kadının toplumdaki yeri ve önemi üzerine oluşturulmuş fikirler dikkat çekicidir. Bu fikirler, kadının eğitim alma hakkının ve toplumsal hayata katılma hakkının verilmesi ile ilgiliydi. Buna göre;

“Tanzimat öncesinde kadını eve, haneye çekerek bütünüyle koca ve çocukların hizmeti işleviyle sınırlayan aile, Tanzimat’ın yol açtığı sosyo-kültürel ortamlarla birlikte kadına da dış dünyayı algılayacak bir pencere açmıştır. Kadına ve kadın haklarına ilişkin özel bir belirleme olmamasına rağmen “Hatt-ı Hümayûn” a esas olan genel haklar çerçevesinde gelişen “serbest” i içinde kadın haklarının ve kadın eğitiminin de bundan payını aldığı söylenebilir” (Doğan, 1992). Kadınların eğitim hakkını yasal olarak destekleyen dönemin en hatırı sayılır gelişmesi 1869 yılındaki Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’dir (*Düstur*, ss. 184-219). Osmanlıda kız çocukları ancak ilköğretim düzeyindeki sıbyan mekteplerine gidebiliyorlardı. Bu nizamname ile kız çocuklarına yeni bir eğitim hakkı tanındı. “Kız çocukları için yeni açılacak olan rüştiyelere ve daha önceden mevcut olan kız mekatib-i sıbyan okullarına bayan öğretmen yetiştirmek amacı ile nizamnamede bir Dârümuallimat kurulması tasarlandı. Adı geçen okul Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’nin yayınlanmasından bir yıl sonra 1870 tarihinde açıldı. 1869 Nizamname’sinin kadınların eğitimi konusundaki faydası elbette yalnız bayan öğretmen yetiştirme konusunda olmadı. Bu nizamname ile kadının eğitimi için sınırlı da olsa önemli birtakım yenilikler başladı. İlk defa kadınlara mahsus mesleki eğitime yönelik bir kız sanayi mektebi, bugünkü kız meslek liselerine benzerlik gösteren, Yedikule Kız Sanayi Mektebi açıldı” (Altın, 2008).

Tanzimat’tan sonra Osmanlı toplumunda, aile algısındaki büyük değişimler I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde yaşandı. Meşrutiyet sistemi Osmanlı toplumunun yeni değerlerle tanışmasını sağladı. Meşrutiyet ile başlayan modernleşme sürecinde aile hayatında, kadın erkek ilişkilerinde bir takım gelişmeler oldu (Mardin, 1991). “İttihatçıların gündeme getirdikleri “yeni hayat” Osmanlı’nın değerler sisteminde ve toplumsal yapısında köklü değişiklikleri gerektirir. Bu değişimde kadın ve aile ana ilgi odaklarıdır. İttihatçı dönemin ilk yıllarında, milliyetçilikle uyum içinde yeni bir aile yapısına yönelinir. Pedersahi aile yapısı yerine çekirdek aile gündeme gelir. Kadın özgürlüğü ve buna uygun bir aile yapısı, İttihatçıların deyişiyle “yeni aile” ya da “milli aile”, “yeni hayat” anlayışının ana eksenlerdir”(Toprak, 1992).

Tanzimat döneminde aile hayatına da etki eden taklide dayalı yanlış batılılaşma ile bazı aile bireyleri farklı davranışlar kazanma eğilimi göstermişlerdi. Meşrutiyet yönetiminin oluşturmak istediği aile algısında ise taklitçilik yer almıyordu. Meşrutiyet’in ortaya koyduğu en önemli değerlerden bir tanesi de özgürlüktü. Haklar açısından sağlanmaya çalışılan eşitlik ve özgürlük gibi kavramlardan kadının da hak ettiği payını alması gerekiyordu. 19. Yüzyıldan itibaren kadının toplumdaki rolü dönemin aydınları tarafından tartışılır olmuştu. II. Meşrutiyet’in ilanına kadar kadınların sahip olduğu ve sahip olması gereken hak ve hürriyetler İstanbul’un yayın hayatının gündemindeydi. Kadınların, toplumda yer edinmeleri ve onların sorunlarına çözüm aranması, aile ve toplumun faydasına görülüyordu. Celal Nuri, Namık Kemal, Şinasi, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami, Baha Tevfik, Fatma Aliye, Abdullah Cevdet, Ziya Paşa, Mevlânâde Rifat... gibi aydınlar aile hayatına yenilikçi bir yön vermeye çalıştılar. Kadınların sosyal yaşamda Batılı hareket tarzlarına sahip olmaları

sakıncalı görülmüyordu. Hanımlar, ahlaklarını korudukları sürece Batı'nın kapısını aralayabiliyorlardı. Dönemin bazı aydınları Batının değerlerini kabul ettikleri gibi aslında İslâm'ın kadına verdiği hakların tam olarak anlaşılmadığı ve toplumda tam olarak yerleşmediğini söylemekteydiler. Aslında İslâm dini, kadınlara yönelik tutumlarda eşitliği ve adaleti öngörmekteydi. Ancak, toplum bu tutumları tam olarak uygulamıyordu. Sağlıklı bir ailenin tesisi için toplum, kadının layık olduğu ve ihtiyaç duyduğu bütün imkânları onlara sağlamalıydı. Bu nedenle kadınlar, tahsil görebilmeli ve bu yolla çeşitli mesleklere sahip olup toplumsal hayata karışabilmeliydiler. Osmanlıda kadınların eğitim seviyesinin artırılması isteği aslında çocukların ve tüm toplumun eğitim seviyesinin artırılması isteğinin bir yansımasıydı. Dönemin aydınları cariyelik sisteminin kadın imajındaki yerini tartışmış ve harem anlayışından uzaklaşılması gereği üzerinde durmuşlardı. Kimi aydınlar, evliliklerin artık geleneksel bir yol olan görücü usul ile değil izdivaç yoluyla kadın ve erkeğin belirli kurallar içinde birbirlerini tanıyarak yapması gereği üzerinde durarak mutlu ailelerin ancak bu şekilde tesis edilebileceğini anlatmaya çalışmışlardır (Erkekler Dünyası, 1329). Bununla beraber aydınlar, evliliklerde tek eşliliğin tercih edilmesi, giyim kuşamda bazı serbestliklerin olmasının aslında İslâm'a aykırı olmadığı üzerinde durmuşlardır. II. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar kadın ve aile konusu aydınlar tarafından oldukça irdelenmişti.

23 Temmuz 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber Osmanlı Devleti'nde özgürleşme ve demokratikleşme yolunda büyük bir adım daha atılmıştı (Tunaya, 2004). Artık Osmanlı yeni politik bir sürece girmişti. Ülkeyi ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel açıdan daha iyi noktalara taşıma isteği ile başlayan ve gelişen bu süreçte ne yazık ki her şey yolunda gitmedi. Osmanlı Devleti, dış ve iç kökenli birçok sıkıntı ile yüz yüze geldi. Özellikle Balkan uluslarının kendisinden koparak ayrılması, Avrupalı Devletlerin Osmanlı topraklarında gerçekleştirdikleri ilhaklar ile içerde İttihat ve Terakki yönetimine karşı yükselen muhalefetle yaşanan siyasi krizler ülkeyi büyük meselelerle karşı karşıya getirdi. Bütün bu çalkantılara rağmen sosyal hayattaki değişim rüzgarları esmeye devam ediyordu. Kadınların eğitim ve siyasal hakları ile onların aile içindeki yeri üzerinde farklı bakış açıları ile ele alınarak tartışmalar devam ediyordu. Kadınlara verilmesi gereken eğitimin niteliği ve amacı sorgulanıyordu. Kimilerine göre verilecek eğitim ile kadınlar, iyi bir anne ve ev hanımı olmalı ve aile hayatına katkı sağlayacak nitelikte olmalıydı. Yani okul, kadını aile hayatına hazırlamalıydı. Kimilerine göre kızlar, erkeklerle eşit şartlarda yüksek eğitim ve mesleki eğitim almalıydı. Bazı taraflar ise buna karşıydı. II. Meşrutiyet Dönemi'nde, Müslüman kadınların yabancı okullarda okuyup okumaması ile ilgili olumlu ve olumsuz düşünceler dile getirilmekten çekinilmedi (Ergün, 1996).

II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadınlar, daha önce sahip olmadıkları bazı eğitim haklarına sahip olmaya başladılar. Tanzimat Dönemi'nde kızlar için rüştiyeler, kız öğretmen okulları ve mesleki eğitim veren sanayi ile ebe mektepleri de açılmıştı. Meşrutiyet döneminde ise kızların eğitim alması için idadiler açıldı. Yine Kız Sanayi Mektepleri, Ebe Mektepleri, Kız Öğretmen Okullarının (Kurnaz, 1991) bu dönemde açılması ile Osmanlı Devleti'nde yaşayan kadınların bazı temel hak ve özgürlüklerine kavuşması için yeni bir yol açılmış oldu. Çocuk yetiştirmede kadının eğitiminin ne kadar önemli olduğu az çok anlaşılmaya başlandı. Bu fikri en çok dönemin aydınları savunarak bu konuya gazete ve dergi yazılarında yer vermişlerdir. 1915 yılında İstanbul'da İnâs Darülfünunu kuruldu. Artık Osmanlı'da kadınlar, sınırlı da olsa yüksek öğretimde eğitim görme şansına kavuşmuşlardır. Bu durum;

“İnâs Darülfünunu, II. Meşrutiyet sonrasında girilen modernleşme projesinin önemli ayaklarından olan kadının toplumsallaştırılması ve nesillerin biyolojik ve kültürel yeniden üretim sürecinde rol oynayacak annelerin, modern tekniklerle donatılmış iyi bir eğitimden geçmesi gerektiği fikriyle paralel olarak” (Baskın, 2008) toplumda yer almıştır.

Cumhuriyet öncesinde Osmanlı aile hayatına ilişkin tartışma ve gelişmelerin hukuksal boyuttaki en önemli dönüm noktasını Mecelle ve 25 Ekim 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin yürürlüğe girmesi oluşturur. Osmanlı'da 19.Yüzyıldan itibaren başlayan yasallaşma sürecinde bir takım reformlar yaşanırken aile hukuku ile ilgili herhangi bir yazılı bir kanun yoktu. “Tanzimat ile başlayan süreç içinde hukukun belli başlı alanları ve bu arada medeni hukukun önemli bir kısmı Arazi Kanunnâmesi (1858) ve Mecelle-i Ahkâmı Adliyye ile (1868-1876) kanunlaştırılmış, ancak aile hukukuna sıra gelmemişti. Bu durum dönemin hukukçuları tarafından genellikle bir eksiklik olarak görülmüş ve tamamlanması yolunda temenniler dile getirilmişti.

Osmanlı Devleti'nde özellikle XVI. Yüzyıldan itibaren Hanefi mezhebinin katı bir biçimde uygulanması hukuki hayatta birtakım güçlüklerin doğmasına yol açıyordu. Kadınların boşanmasının çok sınırlı durumlarda kabul edilmesi buna örnek gösterilebilir. Bu tür problemlerin çözülebilmesi ancak diğer mezheplerden yararlanmakla mümkün olabilirdi. Nitekim 1916 yılında çıkarılan iki irâde-i seniyye ile mezhep içindeki farklı görüşlerden ve Hanefi mezhebi dışındaki diğer fıkıh mezheplerinden istifade yolu açılmıştı. Ancak aile hukuku alanında ihtiyaç duyulan hukuki reformların diğer mezheplerden faydalanılarak hayat geçirilebilmesi için bu alanın bütün olarak kanunlaştırılması gerekiyordu” (Aydın, 1998). Hem yargı ikililiğine son vermek hem aile hukuku ile ilişkin yazılı kurallar oluşturmak adına 8 Muharrem 1336 (25 Ekim 1917) yılında Hukûk-ı Âile Kararnamesi çıkarıldı. Kararnamenin dördüncü maddesine göre evlilik yaşı erkeklerde 18 kadınlarda ise 17dir. 18 yaşına gelmiş kişiler buluş çağına erdiklerini ispat ettikleri takdirde hâkim bu kişilerin izdivacına müsaade edebilmekteydi.Söz konusu yaşını doldurmamış kişilerin zorla evlendirilemeyeceği de bu kararnamede yer almaktaydı. Otuz birinci maddeye göre üç defa izdivaç eden bir kimsenin dördüncü defa izdivacı yasaktı. Madde otuz sekiz üzerine evlenmemek ve evlendiği surette kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezvici sahih ve şartı muteberdir (Hukûk-ı Âile Kararnamesi, 1336). Kararname de boşanma ile hükümler de toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenerek yeni kaideler getirmiştir. Kararnamenin 122, 123, 126, 127, 130. maddeleri boşanmada yeni esasları ortaya koymuştur. İttihat ve Terakki Yönetimi'nin yürürlüğe koyduğu bu kararname aile hayatına dair yenilikler getirmiştir. Ancak kararname 19 Haziran 1919 yılında yürürlükten kalkmıştır (Aydın, 1998). Böylece Osmanlı'da kadın ve aileye yönelik rasyonel yaklaşımlarla hazırlanan ve yürürlüğe konulan kararname rafa kaldırılmıştır. Bundan sonraki süreçte Osmanlı'nın bir dizi savaşıyla siyasal ve hukuksal hayatının sonlanması, Anadolu'da yeni bir devletin “Türkiye Cumhuriyeti'nin” kurulması ile apayrı bir dönem başlamış, aile hukuku yeni dönemde yeni yaklaşımlarla ele alınmıştır.

Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Aile Hukuku'nda Meydana Gelen Gelişmeler ve Medeni Kanun'un Etkisi

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren modernleşme süreci içerisinde aile kurumunu da kapsayan konularda bir takım hukuki ilerlemeler gerçekleştirmiştir. Aile bireylerinin

birbiriyle olan ödev ve ilişkilerine yön verecek yeni hukuk kuralları meydana getirilmiştir. Aile hukukuna yeni bir bünye kazandıran en büyük değişim süreci Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi ile başlamıştır.

Türk Medeni Kanunu, 17 Şubat 1926'da TBMM'de kabul edilerek (*Resmi Gazete*, 1926), 4 Ekim 1926 tarihinde de yürürlüğe girmiştir (*TBMM ZC*, 1926). İsviçre'den aktarılan Türk Medeni Kanunu ile ülkede aile ve toplum ilişkileri yeni bir anlayış içerisinde düzenlenmiştir. Yeni kanunun yürürlüğe girmesiyle Türk Devrimi'nin sağlam bir adımı atılmıştır. Avrupa, uzun sürede meydana gelen gelişmeler ile bir aydınlanma süreci yaşamıştı. Bu süreçte insanların birer birey olduğu ve çeşitli hukuksal haklara sahip olması gerektiği Batılı Devletlerce kabul gören bir anlayış olmuştu. Avrupa'da insan haklarının gelişimi ve bunların yasalaştırılması Türkiye'ye göre çok daha önce oldu. Mustafa Kemal, Türk Devrimi ile artık Türk Ulusu'nun da Avrupa'dakine benzer nitelikte kişisel haklara kavuşmasını temenni etmekteydi. Türk toplum yapısına uygun olan Avrupa'nın evrensel değerleri Türkiye'de kabul görmeliydi. Yeni hukuk kurallarıyla Türk ailesi, diğer çağdaş uluslarla eşit statüde olmayı hak ediyordu.

Avrupa örneğine göre hukuksal alanda yapılan devrimlerde, Türk ulusunun karakteri ve ihtiyaçları göz ardı edilmedi. Mesela Türk Medeni Kanunu, her ne kadar İsviçre'den alınsa da Türk toplumunun kültürüne ve ihtiyaçlarına uygundu. Türk kadınlara ihtiyacı olan haklar (boşanma, miras, velayet, seçme-seçilme...) ülkedeki hukuksal alanda yapılan devrimler sonucunda verildi. Hukuk devrimi gerçekleştirilirken ülkede devrim karşıtı olan çevreye karşı da bir mücadele verildi. Bu dönemde oluşturulmak istenen hukuk sistemini için verilen mücadele sadece gerici çevreye karşı verilmemişti. Bu konuda daimi surette çok çalışılmalı, toplumun da uyum sağlaması için büyük bir mücadele verilmeliydi. "Bu hukuk mücadelesinde; kadın erkek eşitliğini tesis etmek, aile düzenini çağdaş ilkelere bağlı olarak yeniden ve baştan düzenlemek, ayrımcı ve cinsiyet farkı gözeten miras kurallarını bırakmak, mülkiyet hakkını ve diğer nesnel hakları modern hukukun benimsediği ilkelere bağlamak, ticari ve ekonomik hayatımızın belkemiği borç ilişkilerini çağın ekonomik gereksinimlerine uygun hükümler aracılığıyla düzenlemek özel hukukumuz açısından hukuk devriminin özünü oluştuyordu" (Uluslan, 2002).

Türkiye'de Medeni Kanun'un kabul edilmesi, millet açısından hayati bir önem arz etmekteydi. Kanun, Türk Milleti'nin yaşaması ve gelişmesi için çok önemli bir gereksinimdi. Türk Devrimi, ancak Medeni Kanun gibi yasaların kabulü ile tamamlanacak ve anlam bulacaktı. Bütün çağdaş dünya temsilcileri, bu yasaı kabul ve takdir etmişti. Böylesine çağdaş bir yasanın imkânlarından faydalanmayı Türk Milleti de hak ediyordu. Medenî Kanunu'nu hazırlayan dönemin Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'e göre; Medenî Kanun'un kabulü ile Türklerin asırlardan beri devam eden geri kalmışlığı son bulacaktı. Dokuz yüzden fazla maddeyi içeren bu kanun ile "ulusumuz on üç yüzyılın kendisini çeviren hastalıklı inançlarından ve kargaşadan kurtulmuş, eski uygarlığın kapılarını kapayarak yaşam ve verimlilik getiren çağdaş uygarlığın içine girmiş bulunacaktı" (*Mahmut Esat Bozkurt Anısına Armağan*, 2002). Aynı zamanda Türk kadını ve annesi hak ettiği konuma ulaşacaktı. Bu konuda Mahmut Esat Bey fikirlerini şu şekilde açıklamıştır: "Türk Tarihi'nin bendenizin anlayışına göre en hazin siması Türk kadınıdır. Yeni lâyihanın aile teşkilatı ve miras ahkâmı şimdiye kadar istenildiği zaman kolundan tutularak bir esir gibi yerden yere vurulan, fakat ta ezelden hanım olan Türk annesini lâyük olduğu mevkii ihtirâmına getirecektir. Türk annesini mevkii hakikisine ve ihtiramına getirecek olan bu Kanun, unutmamak lazımdır ki,

aynı zamanda Türk Camiasını en kuvvetli ve en esaslı bir surette tarsin etmiş olacaktır” (TBMM ZC, 1926).

Kadının güçlenmesi, ona saygı ve hak ettiği değerin verilmesi ile güçlü aileler ve nihayetinde güçlü bir Türkiye kurulmuş olacaktı. Dönemin Mentеше Milletvekili olan Şükrü Kaya'nın Medeni Kanun ile ilgili fikirleri oldukça akılcı ve dikkat çekicidir. Ona göre Medeni Kanun, Türkiye için medenî, içtimai, hayatî, insanî ve kafî bir ihtiyaçtır. Türkiye bir kurtarıcını önderliğinde yeni bir sürece girmişti. Türk Milleti ilerleme ve yükselme yolunda en çağdaş ve medenî olan gelişmeler için adım attı. Bu yolda insan ilişkilerini düzenleyen kuralların sert, donuk ve dinsel esaslara bağlı olması tamamen bir mantıksızlık göstergesi sayılırdı. Değişen dünya düzeni üzerinde insan ilişkileri de değişiyor ve süreklilik arz ediyordu. Evlatlık, babalık, karılık, kocalık, evlenme ve boşanma gibi şahsî münasebetler Avrupa'da yasalarla düzenlenmişti. Yazılı kurallara göre devlet kontrol ve garantisine alınmıştı. Türkiye'de ise bu konuda olumlu, istikrarlı ve uygun hüküm ve kanunlar yoktu. Türkiye'de Cumhuriyet'e değin Avrupa'daki gibi kişi münasebetlerini düzenleyen ve milletin ihtiyacına cevap verebilen akılcı ve faydacı bir medenî yasa yapılamamıştı. Çeşitli düşünce, durumlara hatta mezhep ve oylara göre kurallar konulmuştu. Çoğu zaman bu kurallar toplumda aile konusundaki anlaşmazlık ve sorunları çözmede yetersiz kalıyor ve kişi mağduriyeti yaşıyordu (TBMM ZC, 1926). Toplumun ihtiyaçlarını karşılayamayan kanunlar değişmek zorundadırlar. Cumhuriyet rejiminin Türkiye'de kabulü ile artık rejime uygun olan yeni kanunlar hazırlandı ve onları uygulama fırsatı yakalandı. 1926 Medeni Kanunu, süre gelen ihtiyaçlara göre sonraki yıllarda değişime uğradı. Türkiye'de 1926'dan sonra kadın ve aile hayatında yapılan yasal düzenlemeler, eşitliği sağlamaya yönelik çabaları oluşturmuştur (Yüksel, 2014).

Devrim öncesinde Türkiye'de Türk Ailesi adeta yaşam fonksiyonlarını yitirmişti. Medeni Kanunla, Türk ailesi yeniden hayata bağlanarak yeni bir hayata kavuştu. Şükrü Kaya, bu konuda fikirlerini mecliste şu şekilde dile getirmiştir: “ Efendiler, milletler ailelere istinat eder. Aileler, millet bünyesinin en kuvvetli hücreleridir. Bir millet ki rüknü aslisi olan kadını hukukundan mahrum eder, hayattan ıskat eder, kendi kendisine yarısını meflûç eder. Efendiler! Asırlardan beri Türk kadınının yaptığı fedakârlık ve gösterdiği fazilet kendisine karşı lazım gelen hürmete hak kazandırmıştır. Türk erkeklerinin civanmertliği ve seciyesi ve hususiyle Türk kadınının fazileti artık bu müsâvâtsizlikleri izâle etmek zamanını çok geçirmiştir. Encümen, Türk seciyesine ve Türk ihtiyacatına en layık olan kanunun bu kanun olduğuna kanidir. Ve bu kanun doğrudan doğruya İsviçre Kanunu'ndan ve harfiyen nakledilmiştir. Nazarî olarak denilebilir ki, mevcut ahkâmı ihtiyacı asra tevfiik ederek ayrıca bir kanun yapılabilirdi. Efendiler ayrı ayrı esaslara ve unsurlara mensup olan desatiri birleştirmek âdeta muhtelifül-cins şeyayı cem etmeye benzer” (TBMM ZC, 1926). Medeni Kanun'la, Türk Kadını, toplumda gerçek yerini bulacak, Türk ailesi kuvvetlenecek, Türk yetimleri ve çocukları himaye olunacaktı. Tüm ülke vatandaşları eşit ölçüde Medenî Kanun'dan faydalanabilecekti. Kanun-ı Medenî'nin 27. maddesine göre “çocuk, sağ doğmak şartıyla, ana rahmine düştüğü andan itibaren medenî haklarından istifade edebilecektir” (Türk Kanun-u Medenîsi, 1926). Artık her birey yasal olarak kendisini güvence altında hissedecekti. Aile kurumu, Türk Kanun-u Medenîsi'nin İkinci Kitap'taki Aile Hukuku'na göre şekillenecek ve korunup, gelişecekti. 1926 Türk Kanun-u Medenîsi ile Türkiye'de Cumhuriyet öncesinde toplumda kendini gösteren kadın-erkek eşitsizliği ve ayrımcılığı bir nebze de olsa değişmeye başladı. Osmanlı Devleti'nde uygulanan Mecelleye kıyasla, 1926 Medenî Kanunu kadına reform sayılabilecek nitelikte yeni haklar sunuyordu. 1926 yılı

Medenî Kanunu, Türk Kadının aile içindeki yerini, eski yasalara göre daha ileri bir noktaya taşımıştır. Bu nedenle kanun, ilerlemenin bir başlangıcı sayılabilir (Temp, 1993).

Ülkü Mecmuası'nın yazar kadrosu, kadın haklarının gelişimini yakından takip etmekte ve hakların geliştirilmesini destekleyen yazılar yazmaktaydılar. Derginin yazar kadrosundan olan Necip Ali konu hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştı: "Memleketimizde kadın hareketlerinin radikal bir tarzda başlangıcı tarihini Kanunu Medenî'nin neşir ve ilanı olarak tespit edebiliriz. Kanunu Medenî ile kadın patriarkal ailedeki tabi vaziyetten kurtularak konjügal ailenin bahşettiği hürriyet ve müsavatı kazanmıştır. Bizim eski aile bünyemizde kadına birçok haklar ve salahiyetler verilmiş ve onun cemiyetteki kıymeti az çok tanınmış olmasına rağmen kadın, menkul eşya gibi bir mal telakki edilmişti. Nikâhın fıkha göre tarifi (kendisine mahsus olmak şartıyla istifade etmek)'ten ibaretti. Medenî Kanunumuzla nikâh işi iki tarafa borç yükleyen bir akit mahiyetine girdikten sonradır ki, kadın cemiyetteki manevî ve maddî vaziyetini kazanmış, mal halinden kurtularak insan şeref ve hukukunu kazanan kadın, bundan sonradır ki hayata atılmaya başlamıştır. Çok az zaman zarfında Türk kadını; doktor, hukukçu, eczacı, mühendis vesaire olarak memlekete hizmet yolunda erkek meslektaşlarıyla el ele vermiştir" (Ali, 1933).

Türk Medenî Kanunu ile kadına aile içinde bir takım yasal haklar tanınmıştır. Aile birliğinde kadının da erkek kadar eşit haklara sahip kılındığını görmekteyiz. Evlilik akdini yapma yetkisi resmi makamlara verilmiş, evliliğin gerçekleşmesinde sadece erkeğin talebi değil aynı zamanda kadının talebi de etkili olmuştur. Eşler arasında dini nikâh yapmanın ön şartı evlilik akdinin resmi makamlarca gerçekleştirilmiş olmasıdır. Söz konusu haklar Türk Medenî Kanunu'nun üçüncü faslında "evlenme ilanı ve akdi" ile ilgili maddeler arasında yer almaktadır. "Evlenme ilanı ve akdi" ile ilgili önemli maddeler şunlardır;

Madde 108: Evlenme reşit iki şahit muvacehesinde belediye dairesinde veya heyeti ihtiyariyede, belediye reisi veya reisin evlenme işlerine memur ettiği vekili veya muhtar tarafından alenen akdolunur. Evleneceklerden birinin belediye veya heyeti ihtiyariyeye gelemeyecek derecede hastalığı tabip raporuyla tebeyyün ederse, evlenme başka bir yerde dahi akdolunabilir.

Madde 109: Evlendirmeye memur olanlar evleneceklerden her birine, birbirleriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorar; muvafakat cevapları üzerine evlenmenin her ikisinin rızasıyla kanunen akdedilmiş olduğunu beyan eder.

Madde 110: Evlendirme memuru merasimin hitamı üzerine derhal karı ve kocaya bir evlenme kâğıdı verir. Evlenme kâğıdı ibraz edilmeden, evlenmenin dini merasimi yapılamaz. Bununla beraber evlenmenin tamamıyeti dini merasimin icrasına mütevakkıf değildir.

Türk Medenî Kanunu ile aile kurumu çağdaş ve akılcı esaslara göre şekillenmiştir. Evlenmenin geçersiz sayıldığı durumlar belirlenmiştir. Kanunda çok eşliliği ve aile içi evliliği önleyici maddeler yer almış, bunun yanı sıra evlenme ehliyeti olmayan kişiler de tanımlanmıştır. Söz konusu içerik Türk Medeni Kanunu'nun dördüncü faslında "batıl olan evlenmeler" bölümünde şu şekilde yer almıştır:

Madde 112: Aşağıdaki hallerde evlenme batıldır:

1-Karı kocadan biri evlenme merasiminin icrası zamanında evli ise,

2-Karı kocadan biri evlenme merasiminin icrası zamanında bir akıl hastalığı veya daimi bir sebep neticesi mümeyyiz değilse,

3-Karı koca arasında kanunen memnu bir derecede kan veya sıhriyet hısımlığı varsa.

Türk toplumunun çağdaşlaşma süreci içerisinde aile ve evlilik meselelerinde çözüme kavuşması gereken konulardan bazıları da kadının istismarı ve küçük yaşta gerçekleşen evlilikler idi. Türk Medenî Kanunu ile evliliğe yaş sınırı getirildi. Bu sınır erkekler için on sekiz, kadınlar için on yedi oldu. Ancak 1938 yılında yapılan değişiklikte evlenme yaşı erkeklerde on yedi, kadınlarda ise on beşe düşürüldü. Türk Medeni Kanunu'nun ikinci faslında "evlenmeye ehliyet ve maniler" bölümünde konu ile ilgili şu ibareler bulunmaktaydı:

Madde 88: Erkek 18 ve kadın 17 yaşını ikmal etmedikçe evlenemez (1938 yılında yapılan değişiklikte erkek 17, kadın 15 yaşını ikmal etmedikçe evlenemez).

Şu kadar ki hâkim fevkalade hallerde ve pek mühim bir sebebe mebni on beş yaşını ikmal olan bir erkek ve on dört yaşını bitirmiş olan bir kadının evlenmesine müsaade edebilir. Ana ve baba vasi de dinlenir.

Madde 89: Evlenmeye yalnız mümeyyiz olanlar ehildir. Akıl hastalıklarından birine müptela olan kimse asla evlenemez.

Madde 90: Küçük, ana ve babasının veya vasisinin rızası olmadıkça evlenemez. Evlenmenin ilanı esnasında ana ve babadan yalnız biri velayeti haiz ise onun rızası kâfidir.

Madde 92: Aşağıdaki kimseler arasında evlenmek memnudur:

1-Nesep sahih olsun olmasın usul ve furu arasında, ana baba bir yahut ana bir kardeşler arasında, bir kimse ile amca, dayı, hala ve teyzesi arasında, sütanne ve kardeşler arasında

Türk Medeni Kanunu'nun kabulü ile kadınların, boşanmada erkeklerle eşit derecede söz hakkına sahip olduklarını ve çocuğun velayet hakkını elde ettiklerini görmekteyiz. Dördüncü Bap'ta boşanma ile ilgili hükümlerde kadına da boşanma hakkı verilmiş, boşanma sonrasında kadın ve erkeğin hakları eşit koşullarda belirlenmiştir (*Resmi Gazete*, 1926).

1926 Türk Medenî Kanunu'nda evlenmenin umumi hükümleri içerisinde karı ve kocanın hak ve vazifelerine yer verilmiştir. Buna göre; "karı- koca, birbirine sadakat ve müzaharetle mükelleftir. Koca, birliğin reisidir. Evin intihabı, karı ve çocukların münasip veçhile iaşesi ona aittir. Kadın, müşterek saadeti temin hususunda gücü yettiği kadar kocasının muavin ve müşaviridir. Eve kadın bakar" (*Resmi Gazete*, 1926). Türk Medeni Kanunu'nda yer alan bu hükümlere göre erkek ailenin reisi, kadın ise erkeğin yardımcısıdır. Kadının aile birliğindeki vazifesi geleneksel normlar içerisinde görünse de onun yasada kocasının müşaviri ve muavini sayılması bir denge kurulmaya çalışıldığını göstermektedir. Prof. Dr. Afet İnan bu konuyu şu şekilde değerlendirmektedir: "Aile birliği için konulan esaslarda, erkek aile reisi olma bakımından birçok ödev ve sorumlulukları üzerine almış olmakla beraber, kadın da aile birliğini kurma ve yaşatmada başlıca etkindir. Genel olarak medenî haklarda hiçbir ayırım gözetilmeden kadın ve erkek, Türk yurttaşı olarak eşit sayılmıştır. Miras ve mülkiyet hakları bakımından Türk kadını ikinci derecede olmaktan kurtulmuş, tamamen kendi kişiliğine sahip olmuştur. Ancak bu eşitlik ilkesi evli kadın için aile yuvasının devamını sağlamak amacıyla bazı kayıtlara uymuştur" (İnan, 1998).

Türkiye'de ilerleyen zaman içerisinde aile düzenini sağlayan Medeni Kanun'a aykırı eylem ve uygulamalar görülmüştür. Bu aykırı uygulamalar neticesinde Ceza Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmıştır. 1937 yılında Dahiliye Vekâleti, Medeni Kanun'un hükümlerine muhalif olarak evlenenlerle, bunları haber vermeyenler hakkında valiliklere bir tamim göndermişti. Dönemin gazeteleri bu tamimi haber olarak yayınlamıştı. Haber gazetede şu şekilde yer almıştı: "Türk Ceza Kanunu'nun 237. maddesi: Evlenmeleri kanunen memnu olan kimselerin memnuiyetlerini bilerek akidlerini yapan memurlarla bunları evlenmeye sevk eden veli ve vasilere ceza tertip etmekle beraber medenî nikâhın yapıldığına dair vesikaları görmeden dini şekilde nikâh akideden imam ve sair ruhani memurları cezalandırmakla iktifa etmiş, memnuiyet hilafına veya medenî nikâh yapmaksızın dini merasim icrası suretiyle evlenenler hakkında cezai müeyyide koymamış idi. Bu yüzden birçok kimselerin memnuiyet hilafına mükerreren kadın aldıkları görülmüştür. Hukuki bir kıymeti olamamakla beraber bu halin devamının aile nizamına iras edeceği zararların şümul ve ehemmiyeti göz önünde tutularak ve Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerini değiştiren 3038 sayılı kanunla yapılan tadilatta: Medenî Kanun hükümlerine göre evlenmeleri memnu bulunmasına rağmen evlenmiş olanların üç aydan iki seneye ve aralarında evlenme akdi olmaksızın evlenmenin dini merasimini yaptırarak erkek ve kadınların da iki aydan altı aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılacakları kabul edilmiştir. Erkeğin evli bulunması keyfiyeti de şiddet sebebi sayılarak erkek ve erkeğin evli olduğunu bilen kadın hakkında altı aydan üç seneye kadar hapis cezası tertip olunmuştur" (*Ulus Gazetesi*, 1937).

1937 yılındaki bu değişikliğin sebebi özellikle kırsal bölgelerde bu yönde uygulamaların fazla olmasıydı. Resmi nikâh yapmaksızın dinî nikâh yoluyla çok eşliliğin tercih edilmesi modernleşme yolunda ilerleyen Türkiye'de toplumun çekirdeği olan aile düzeninin bozulmasına sebebiyet vermekteydi. Modernleşme arzusu içinde olan bir ülke için çok eşliliğin varlığı eski zamanların geri zihniyeti olarak idrak edilmekteydi.

1937 yılında Akşam Gazetesi'nde yer alan bir yazıda bazı kişilerin neden çok eşliliği tercih ettiği ve Medeni Kanun'a uymak istemediği ile ilgili şöyle bir saptama yapılmıştı: "Hadisenin, ilk bakışta sanılacağı gibi din ile taassup ile alakası yoktur. Mesele birçok cemiyetlerde daima görüldüğü gibi, kanunlarla örf ve ananenin muvakkat çarpışmasından ibarettir. Yani geçicidir" (*Akşam Gazetesi*, 1937).

Atatürk döneminde Aile Hukuku'nun gelişimini sağlamak üzere yapılmış ana kanun Medenî Kanun olarak kabul görülse de aslında Türk aile hayatında kadınının layık olduğu mertebeye getiren aile içinde sosyal ve ekonomik görev açısından ona rol veren, yer gösteren başka kanunlar da vardır. Kadının kendini tanıması ve erkekle beraber benzer ödevleri yerine getirmesi için verilen kanunlardan bir tanesi 18 Mart 1926 yılında kabul edilen 788 numaralı Memur Kanunu'dur (*TBMM ZC*, 1926). 1926 yılından beri Türk kadınının çalışma hayatının içinde yer alması yasalarla devlet tarafından güvence altına alınmıştır. 18 Mart 1926 yılında kabul edilen 788 numaralı Memur Kanunu'nda kadınların, memur ve müstahdem olmalarının serbest olduğunu belirten bir madde bulunmaktadır. Buna göre "Kadınların memur ve müstahdem olmaları caizdir. Ne gibi memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilecekleri her vekâletin memurlarına ait kanunlarında tespit olunur" (*Resmî Gazete*, 1926) Bundan başka kadınlara verilen siyasal haklar kadının aile içindeki rolüne de katkı sağlamış, Türk ailesinin hukuk sistemini pekiştirmiştir. "Siyasal hak olarak ilk defa 1930'da Belediye Kanunu ile kadınlarımıza belediye meclisine üye seçmek ve seçilmek hakkı

tanınmış, daha sonra 1934 yılında da yapılan anayasa değişikliği ile milletvekili seçmek ve seçilmek hakkı da tanınmıştır”(Eroğlu, 1990).

Aile hukukunu destekleyen diğer bir ilerleme de kadının ve çocuğun bedenlen sağlığı olmasını sağlayacak kanunların yapılmasıydı. 1 Mart 1926 yılında kabul edilen Türk Ceza Kanunu'nun kadın ve çocuk sağlığı ile ilgili maddeleri kasten çocuk düşürme ve düşürtme ile ilgi oldukça caydırıcı cezalar getirmişti. Bunun yanı sıra 24.04.1930 yılında kabul edilen Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nda da çocuk düşürme ile ilgili bazı maddeler bulunmaktaydı. Buna göre; “İlkaha mani ve çocuk düşürmeye vasıta olup Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletince tayin olacak alât ve levazımın ithal ve satışı memnudur. Bunların tababette müstamel envaı Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletinin tayin edeceği şartlar dairesinde ithal edilir ve eczanelerde reçete ile satılır” (*Resmi Gazete*, 1930). Bu maddeden anlaşıldığı üzere Vekâlet, çocuk düşürmede kullanılan araçları kendi kontrolü altına almıştır. Kadın ve çocuğun, nüfus üzerindeki etkilerini anlayan devlet, çocuk düşürme meselesini kendi denetimine almıştır. Bununla beraber aynı kanunda yer alan bazı maddeler, doğum esnasında ve sonrasında kadın ile bebek ölümlerini azaltma amacıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle doğumların doktor ve ebe kontrolünde hastanede yapılması ve doğum yapan kadınların bir süre çalışmaması için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'na göre; “Kendisi ve çocuğunun sıhhati için bir zarar husule getirmeyeceği bir tabip tarafından tahriren tasdik edilmedikçe kadınların doğumlarından mukaddeten üç hafta ve doğurmasını müteakip yine üç hafta zarfında fabrika, imalathane ve umumî ve hususî müesseselerde çalışması ve çalıştırılması memnudur”. Yine aynı kanuna göre; “Hükümet ve Belediye tabipleri ve ebeleri fakir kadınların doğurmasında meccanen yardıma mecburdurlar” (*Resmi Gazete*, 1930). Kanunda yer alan bu maddeler kadın ve çocuk ölümlerinin önüne geçmek amacı ile konulmuştur. Devlet çıkardığı bu kanunlarla kadın ve çocuğun yasal açıdan destekçisi olmuştur. Bu tür gelişmeler ise Türkiye’de Aile hukukunun ilerlemesine öncülük etmiştir.

Atatürk Dönemi’nde Çocuk Haklarıyla İlgili Yaklaşımlar ve Çocuk Haklarının Gelişimi

Çocukları koruma amacıyla yapılan ilk uluslar arası sözleşme 26 Eylül 1924 tarihinde yayınlanmış olan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’dir (<http://www.undocuments.net/gdrc1924.htm>, (10.10.2018)). Günümüzde Cenevre Bildirisi olarak bilinen bu belge, evrensel bir boyutta çocuk hakları ile ilgili temel hakları ortaya koymaktadır. Bu belge tüm Dünya’daki çocukların değerinin bilinmesi, imkânlarının iyileştirilmesi için dünyaya duyurulmuştur. Topluma ve devlete sorumluluklar yüklenerek çocuk hakları yasal güvence altına alınmak istenmiştir.

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 26 Eylül 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından benimsendi. Bu bildirge Dünya’da insan haklarının gelişimine büyük katkı sağladı. Cenevre bildirgesi, Türkiye tarafından da onaylandı. Türkiye Cumhuriyeti, çocukların korunmaya ve özel bir alakaya muhtaç olduğunun bilincine varmıştı. Yeni devlet olan Türkiye, bir çocuğun insanca yaşaması için lazım gelen her türlü hakkı yaratmaya ve vermeye çalıştı. Diğer ulusların kabul ettiği çocuklar ile ilgili evrensel değerleri benimseyerek bu değerlerin yayılması için çalıştı.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren çocuk haklarının önemini kavramış ve bu hakların geliştirilmesi, devlet güvencesi altına alınması için çaba sarf etmiştir. Modern bir devlet olma sürecinde Türkiye, hem vatandaşlık anlayışını geliştirmek istiyor hem de toplumun karşısında eşit ve adil bir varlık olma kaygısı taşıyordu. Hukuk devleti olma yolunda Türkiye, vatandaşlarının haklarını yasal güvenceler altına almaya çalışmıştır. Böylelikle vatandaşlarının güvenini kazanan sağlam temeller üzerine oturmuş bir Türkiye yaratılabilecekti.

Cumhuriyet Dönemi'nde çocuk haklarının gelişimi konusunda toplumda bir algı yaratma çabası vardır. Bu konuda dönemin bazı edebiyatçı, gazeteci, bilim ve tıp adamlarının çabaları dikkate değerdir. Çocuk algısı yaratılmaya çalışılırken Avrupa'nın tarihine bakılarak çocuk meselesi hakkında meydana gelen değişimler takip edilmiştir. Avrupa ve Amerika'da çocukların durumlarının düzeltilmesi amacıyla yapılan faaliyetler incelenerek, Türkiye'de de çocuk meselesi için yapılması gerekenler ortaya konmuştur. Çocuklar lehine çeşitli kanunlar çıkarılmıştır. Bununla birlikte Avrupa'da çocuk için meydana getirilmiş teşkilatlar Türkiye için de arzulanmıştır. 1927 yılında bu konuda yazdığı yazılarla dikkat çeken isimlerden biri Sabiha Zekeriya Sertel'dir. Sertel, Hayat Mecmuası'nda yazmış olduğu bir makalede çocuk haklarının iyileştirilmesi için toplumun ve devletin gayret etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle çocuk haklarının oluşturulması ve korunmasında sosyal hizmet anlayışının meydana getirilmesi gerekiyordu. Ona göre; "İctimâî sa'yın gayesi ferdlere teşkilatlar altında toplayıp ferde ictimâî haklarını temin etmek, ferdi ictimâî fert haline getirmektir. İctimâî haklardan mahrum ve bu hakkı davaya en kabiliyetsiz fert çocuktur. Bu tamamen cemiyetin sırtına kalan, cemiyetin kendine verdiği kalıba göre şekil alan, ferdiyetini ve şahsiyetini yapan çocuk, yarınki medeniyetin kurucusudur. Çocuk haklarını temin etmek ve çocuklara iyi imkânlar sunmaya çalışmak toplumun menfaatindedir. Cemiyet, her ferde karşı çeşitli mesuliyetlere sahiptir. Onun en büyük mesuliyeti yetişkinlerden çok daha fazla olarak çocuğa karşıdır. Bu hem kanuni hem de sosyal bir sorumluluktur. Bir insan cemiyetinde doğan her çocuğun bir evde büyümek, terbiye fırsatlarına malik olmak teneffüs, oyun, tahsil, cismani, ahlaki, manevi inkişafını yapabilmek vesâitine mazhar olmak en esaslı haklarıdır. Medeni bir cemiyette çocuk sokakta yardımsız ve himayesiz kalmaz. Çocuk başkalarının maddi menfaatlerini temin edebilen bir vasıta olamaz. Çocuk satılmaz, çocuk cahil kalmaz... Okumasında iken işte bilhassa ağır işlerde çalışamaz. Çocuk dövülemez. Çocuğa zulüm ve işkence edilemez. Bu insan cemiyetinde insan gibi doğmak, büyümek, yaşamak ve yükselmek her ictimâî fert gibi çocuğun da hakkıdır. İctimâî sa'yın çocuk salâhındaki gayesi, çocuğa bu mahrum olduğu hakları te'mündür. Tekâmül ve terakkisini muntazam yapan bir millet için hâl hiçbir şeyi ifade etmez. Hâl istediği kadar iyi veya fena olsun, eğer istikbâl me'mûn değilse hâldeki iyiliğin hiçbir manası yoktur. Bir cemiyetin istikbali çocuklarıdır. Yarınki cemiyeti bugünkü çocuklara bakarak tahmin edebiliyorsunuz. Bir memlekette çocukların yüzde yirmi beşi ölüm tehlikesine büyük bir kısmı irfansızlık, sıhhsizlik, gıdasızlık tehlikesine maruzsa istikbal korkunç demektir" (Sertel, 1927).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye'de, çocuk haklarının ne olduğu ve bu hakları korumak için nelerin yapılması gerektiği dönemin popüler mecmuasından olan Gürbüz Türk Çocuğu'nda sıklıkla anlatılmıştır. Milletlerin var olması, yaşaması, ilerlemesi ve diğer medenî devletlerarasında kendine yer bulabilmesi için çocuklarına değer vermesi, onlara gerekli imkânları sağlaması zorunlu olmuştur. On dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren birçok devlet bu zorunluluğun farkına vararak çocuk hakları meselesi üzerine yoğunlaşmıştı.

Genel olarak kabul gören çocuk hakları çeşitli maddeler halinde saptanmıştır. Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası bu hakları 8 madde şeklinde açıklamıştır:

1. Sağlam doğmak hakkı. Hastalıklı ana ile babadan doğan çocuklar mensup oldukları millet için zâif ve amilidir. Anasının babasının hastalıklı olması yüzünden bir çocuğun illetli olarak doğması ve bu yüzden bütün hayatını elim ve feci bir halde geçirmeğe mahkûm olması beşeriyet için bir şindir. Onun için her millet çocuklarının sağlam analarla babalardan doğması için esaslı tedbirler alıyor. Türkiye Cumhuriyeti de evlenecek kadınla erkeği tıbbi bir muayeneye tabi tutmakla Türk çocuklarının sağlam doğmasını temin edecek başlıca mühim adımı atmıştır.

2. Çocuğun diğer hakkı ebeveynin muavenet ve himayesine mazhar olmak hakkıdır. Türkiye Cumhuriyeti neşrettiği medeni kanunda çocuğun aile kucağında muavenet ve himayeye mazhar olması için çok esaslı hükümler koymuştur. Cumhuriyet hükümeti binlerce öksüz Türk yavrularını yatı mekteplerinde bir anne ve baba şefkati ile himayesi altında bulundurmaktadır. Diğer taraftan Himaye-i Etfal Cemiyeti gibi hayır cemiyetleri de fakir Türk yavrularına esaslı yardımlar temin etmektedir.

3. Çocuğun diğer bir hakkı eğlenmek, oyun oynamak ve teneffüs etmek hakkıdır. Çocuğun eğlenmesi, oyun oynaması bütün istidat ve kabiliyetlerini inkişaf ettirecek en mühim amildir. Çocuk oyunla bütün şahsiyetini serbest bir surette inkişaf ettirir. Çocuğu lüzumundan fazla bedenî ve fikrî işlerle yorarak onu oyundan ve teneffüsten mahrum etmek kendisinin inkişafına ve maddeten ve manen serpilmesine set çekmek demektir. Onun için her yerde çocukların açık havada veya bina dahilinde oyun oynayabilmesini temin edecek tedbirlere müracaat edilmektedir. Biz de bütün mekteplerimizde sıhhi ve terbiyevi oyunlar, tenezzühler ve muhtelif müsamereler ve eğlenceler ile çocukların oyun ve eğlence ihtiyaçlarını tatmine çalışılmaktadır. Himaye-i Etfal Cemiyeti bazı şehirlerimizde çocukların oyun oynayabilmesi için yer ve vesaiti temin etmektedir. Bazı şehirlerimizde bu vazifeyi belediyeler görmektedir. Diğer taraftan her aile, kendi çocuğunun sıhhi ve terbiyevi oyunlarla şahsiyetinin serbestçe inkişafına çalışmayı bir vazife edinmelidir.

4. Çocuğun bir hakkı da talim ve terbiyeye mazhar olmak hakkıdır. Bilhassa halkın hâkimiyetine istinat eden bir idarede çocukların tahsilden mahrum kalmamasını temin etmek en acil ve en ehemmiyetli bir vazifedir. Bugün her millet muayyen bir yaştaki çocukların tahsil görmesini mecburi tutmuştur. Bizde de yedi yaşından on altı yaşına kadar çocukların tahsilleri hem mecburi, hem devlet müesseselerinde meccanidir. Türkiye Cumhuriyeti, kanunun mecburi tahsil hakkındaki hükümlerini tatbik için fevkalade fedakârlıklar ihtiyar etmekte ve memlekette okuma yazma bilmeyen tek bir çocuk bırakmamak azmiyle çalışmaktadır. Diğer taraftan her Türk ailesi yavrusunu tahsil çağında mektebe göndereceğine bir işe sevk etmesi hem kendisi hem memleket için zarardır.

5. Çocuğun diğer bir hakkı bedenlen ve fikren ilerlemiş olduğu bir yaşa gelinceye kadar bir sanat meslekte iş görmekten istisna edilmesi, tehlikeli sanatlara girmeğe icbar olunmaması ve sıhhat ve ahlakını ihlal edecek şartlar altında çocuğun çalıştırılmamasıdır. Yakın vakte kadar her memlekette çocukları fabrikalarda ve muhtelif mağaza ve dükkânlarda bazen çok elim şartlar dahilinde çalıştırırlardı. Hele Avrupa'da fabrikaların ilk açıldığı devrede altı yedi yaşındaki çocukları bile maden ocakları ile fabrikalarda ve en ağır işlerde günde on beş, on altı saat çalıştırdıkları olmuştur. Çocuklara karşı yapılan bu haksızlığın önüne geçmek için birkaç seneden beri dünyanın her tarafında tedbirler alınmaya başlandı. Bugün hemen her

yerde muayyen bir yaşa kadar çocuğun herhangi sanat ve meslekte çalıştırılması kanunlarla men edilmektedir. Ahiren bizde de Büyük Millet Meclisine takdim edilmiş olan İş Kanunun'da muayyen bir yaşa kadar çocukların bir işte çalıştırılmaması esası tespit edilmiştir. Bu kanunda çocukların sıhhat ve ahlakını ihlal edecek güç ve tehlikeli işlerde çalıştırılmasını menedecek hükümler de vardır.

6. Çocuğun diğer bir hakkı gayri insani muameleye düşür olmaktan, hangi suretle olursa olsun tecavüze maruz kalmaktan sıyanet edilmesi hakkıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin neşrettiği Medeni Kanun ile Ceza Kanunu'nda çocukları gayri insani muameleden ve tecavüze maruz kalmaktan koruyacak çok ehemmiyetli hükümler vardır.

7. Çocuğun başka bir hakkı da sıhhat ve ahlakının himaye edilmesi hakkıdır. Biz de ahiren neşredilen Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nda çocukların sıhhat ve ahlakını himaye gayesine matuf çok esaslı hükümler vardır. Kanun çocukları sinemanın muzır tesirlerinden kurtarmakta ve ahlakını bozacak yerlere onları götürmekten men etmektedir. Diğer taraftan Medenî Kanun ile Ceza Kanunu da çocukları bu hususlarda sıyanet edecek hükümleri havidir.

8. Çocuğun bir hakkı da çocuklardan sadır olan cürümlerden dolayı onları diğer mücrimlerle birlikte bulundurmamaya kendilerine münasip bir muhit ihzar edilmek hakkıdır. Yeni adli kanunlarımız Türk çocuklarını bu nokta-i nazardan korumak için hükümleri havidir"(GTCM, 1931).

Çocukların bedenlen çalıştırılmasına dair ilk yasaklar 24 Nisan 1930 yılında kabul edilen Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nda yer almıştır. Yine çocukların sağlıklı şartlarda yetiştirilmesi ve hastalıkları önleyici tedbirler de Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nda yer almaktaydı. Amaç çocuk ölümlerinin önüne geçerek ona yaşam hakkını sağlamaktı. Bundan başka kanunda yer alan yedinci bap "İşçiler Hıfzıssıhhası" ile ilgilidir. Buna göre; "**Madde173-** On iki yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü san'at müesseseler ile maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı memnudur. On iki yaş ile on altı arasında bulunan kız ve erkek çocuklar günde azami sekiz saatten fazla çalıştırılmaz. **Madde 174-** On iki yaş ile on altı yaş arasında bulunan çocukların saat yirmiden sonra çalışmaları memnudur"(Resmi Gazete, 1930).

Türkiye'nin kuruluşundan itibaren 1938'e kadar geçen süre içerisinde çocukların çalışma hayatını ve koşullarını yasal kurullarla çizen diğer bir gelişme de 8 Haziran 1936 yılında kabul edilen İş Kanunu'nudur (Resmi Gazete, 1936). 1936 İş Kanunu'nu ile 18 yaşın altındaki çocukların sanayide çalıştırılması yasaklanmış, çalışma saatleri sınırlandırılmış, çalışma öncesi gerekli sağlık kontrollerinin yapılması koşulu ortaya konulmuştur. 1936 İş Kanunu ile çalışan çocukların özlük hakları devlet güvencesine alınmış ve bu hususlara uymayan işyerleri için çeşitli cezalar tespit edilmişti. Kanun, 12 yaşındaki çocukların belirli koşullarda çalıştırılmasını serbest kılıyordu. 12 yaşındaki çocukların çalışması günümüzde kabul edilemeyecek bir durum gibi görünse de bu durum Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yasalarda olağan karşılanmıştır. 1936 İş Kanunu ile işyerlerine çocuk işçiler ile ilgili önemli yükümlülükler verilmekteydi. Fakat bu dönemde Türkiye'de resmi işyerlerinin dışında çalışan çocukların durumu ile ilgili elle tutulur bir yasal düzenleme ve denetim söz konusu değildi.

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1938'e kadar geçen sürede çalışan çocuk sayısının ne kadar olduğunu kesin olarak bilmek mümkün değildir. Ancak 1937 yılında ücretliler içerisinde

çocukların (12-18 yaş arası) oranı 23.347 dir (Makal, 1999). Kayıt dışı çalışan çocuklar düşünüldüğünde bu rakamın daha yüksek olma olasılığı vardır. Ülkede yaşanan bir dizi savaşın sonunda meydana gelen ekonomik sıkıntılar bu sayının artmasına doğrudan vesile olmuştur. Küçük yaştaki çocuklar, üretime katılmış ve çeşitli işlerde çalışarak para kazanma gayesini taşımışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti, çocuk işçiliğini önleyici tedbirler almış, ailenin korunması, çocuğun sağlığı ve eğitiminin sağlanması hakkında çocuk haklarını destekleyici yasal ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak 1938'e kadarki dönemde sokak çocukları, evlat edinimi, süt annelik, çocuk himayesi konusunda yasal gelişmeler gerektiği gibi ilerleyememiş ve yasalarda yer almamıştır. Söz Konusu meseleler daha çok Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin özel girişimleri ve bir takım toplumsal yardım teşekkülleri tarafından sivil makamlarca çözümlenmeye çalışılmıştır.

Sonuç

Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'nın ardından miras aldığı toplum yapısında kadınlar kadar çocukların hayatlarında büyük zorluklar bulunmaktaydı. Kadın ile beraber çocukların da haklar bakımından devletçe desteklenmesi gerekmektedir. Çocuk ölümlerini, çocuk işçiliğini engellemeye yönelik çeşitli kanunlar devreye sokuldu. Çocukların eğitim hakları 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu (*Resmi Gazete*, 1340) ile yasalaştı. Türkiye Cumhuriyeti'nde söz konusu kanundan önce özellikle çocuk hayatını ilgilendiren ve onların hayatını iyileştirecek yasalar oluşturulmamıştı. Ancak çocuk meselesini oluşturan bütün sıkıntıları çözecek, çocuk hayatını tamamen düzeltecek yasalar 1938'e kadar tamamlanamadı. Yine de 1926 Memurin Kanunu, 1926 Türk Ceza Kanunu, 1926 Türk Medenî Kanunu, 1930 Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, 1930 Belediye Kanunu, 1936 İş Kanunu Türk Ailesinin hukuksal gelişimini sağlayan önemli kanunlar olarak tarihimize geçmiştir. Bu kanunlar sayesinde Türk kadını ve Türk çocuğu devlet güvencesinde hayatlarını geliştirme fırsatını yakalamışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu ile beraber birçok alanda değişim ve yenileşme süreci başladı. Toplum hayatının çağdaş bir yapıya bürünmesi için medenî kurallar yasal bir hale getirildi. Özellikle de Türk Medenî Kanunu'nun kabul edilmesi ile ülkedeki aile hayatına yeni bir yön verildi. Bu kanunla erkek, kadın ve çocuğun temel hak ve ödevleri rasyonel esaslarla belirlenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle kadının aile hayatının önemli bir unsuru olduğu anlaşılmış, aile ve toplum içinde kadınlarla erkekleri eşit kılacak hükümler yasalarla belirlenmiştir.

Kaynakça

1. Resmi Yayınlar

a. Düstur

1869 yılı Maarif-i Umumiye Nizamnamesi. Düstur, I. Tertip, C. 2, ss. 184-219

b. T.C. Resmi Gazete

Memurin Kanunu, Resmi Ceride, 31 Mart 1926, S. 336.

Medeni Kanun. TC. Resmi Gazete, 4 Nisan 1926, S. 339.

Umumî Hıfzıssıhha Kanunu. TC. Resmi Gazete, 6 Mayıs 1930 Salı, S. 1489.

3008 Numaralı İş Kanunu. TC. Resmi Gazete, 15 Haziran 1936, S. 3330, ss. 6621-6644.

c. BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

BCA, Fon:51-0-0-0/ Diyanet İşleri Reisliği, Yer.2.4.8, 20.03.1924.

d. TBMM. Zabıt Ceridesi

TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C. 22, İctima Senesi: III, 17.02.1926, s. 231

TBMM. Zabıt Ceridesi, D.II, İ.III, C. 20, Kabul Tarihi 17.02.1926, Kanun No: 743, s. 76.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.II, C. 23, İctima Senesi III, Kanun No: 788, s. 136.

e. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Atatürk'ün TBMM'nin V. Dönem 3. Yasama Yılı'nı Açış Konuşması (1 Kasım 1937). Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D.V, C. 20, S. 3.

2. Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Ulus

3. Kitap ve Makaleler

Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt'un 1926 yılında yazdığı Medenî Kanun Genel Gerekçesi.

Mahmut Esat Bozkurt Anısına Armağan (1892-1943), İstanbul Barosu Yayınları, 2008.

Akşamcı. Medeni Kanun'a Göre Evlenmek İstemeyenler. *Akşam Gazetesi*, 7 Nisan 1937, s. 3.

Çocuk Hakları. *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası*, Haziran 1931, S. 60, s. 7-8.

Medeni Kanun Hükümlerine Aykırı Surette Evlenenler. *Ulus Gazetesi*, 18.02.1937, s. 2.

Mesut Bir Aile Nasıl Teşkil Eder?. *Erkekler Dünyası*. 6 Kanun-ı Sani 1329.

Ali, Necip (1933). Türk İnkılâbında Yeni Bir Adım Daha, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, S: 10, C. 2, s. 273.

Altın, Hamza (2008). 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Yayınları*, S: 13, s.s. 271-283.

- Aydın, Mehmet Akif (1998). Hukûk-ı Âile Kararnamesi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C. XVIII.
- Baskın, Bahar (2008). II. Meşrutiyette Kadın Eğitime Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünunu. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 38, s. 91.
- Doğan, İsmail (1992). *Tanzimat Sonrası Sosyo-Kültürel Değişmeler ve Türk Ailesi, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergün, Mustafa (1996). *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ocak Yay., Ankara.
- Eroğlu, Hamza (1990). *Türk İnkılâp Tarihi*, Savaş Yay., Ankara.
- Gökçe, Birsen (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 1-2.
- Gömeç, Saadettin (2015). Türk Ailesine Genel Bir Bakış. *Aile Yazıları/7*, TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Güler, Ali (1992). *İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları. Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Hukûk-ı Âile Kararnamesi*. Kader Matbaası, İstanbul 1336.
- İnan, Afet (1998). *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kurnaz, Şefika (1991). *Cumhuriyet öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay., Ankara.
- Makal, Ahmet (1999). *Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Mardin, Şerif (1991). *Türk Modernleşmesi-Makaleler 4*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Okay, Cüneyd (1999). *Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti (1917-1923)*, Şûle Yayınları, İstanbul.
- Ögel, Bahaeddin (2015). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, C. I-II, TTK Yayınları, Ankara.
- Sertel, Sabiha Zekeriya (1927). İçtimâî Bahisler: İctimâî Sa’y: Çocuk Salahı IV (Child Welfare). *Hayat Mecmuası*, C: I, S. 19, Ankara.
- Tabakoğlu, Ahmet (1992). *Osmanlı Toplumunda Aile. Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tanör, Bülent (2015). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Temp, Gülendam (1993). Hukuk Önünde Kadın-Erkek Eşitliği. *Çağdaş Hukuk*, Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları, Yıl: 2, s. 17-18.
- Toprak, Zafer (1992). *II. Meşrutiyet Dönemi’nde Devlet, Aile ve Feminizm. Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tunaya, Tarık Zafer (2004). *Hürriyetin İlanı-İkinci Meşrutiyet’in Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Turan, Refik (1992). Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.

Türkdoğan, Orhan (1992). Türk Ailesinin Genel Yapısı. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, TC. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.

Uluslan, M. İlhan (2002). Türk Medeni Kanunu'nun Dünü ve Bugünü. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: I, İstanbul.

Yüksel, Sera Reyhani (2014). Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVII, Ankara.

4. İnternet Kaynakları

<http://www.undocuments.net/gdrc1924.htm>, E.T.10.10.2018